

LARKO KEČMAN

stolar ZEMUN, Ohridska broj 3

S J E Ć A N J E

Na Iliju DARDIĆA, obučara, naprednog radnika i komunistu

Neznam kada je Ilija izučio zanat, ali znam da je sa kopanja otišao na zanat. Naime, majka Jovanka mi je pričala da su kopali kukuruz kod Dardića, gdje su bili i majka Jovanka i Ilija Dardić. Bila je velika vrućina i vrlo teško kopati, jer je bila zemlja slabo obradjena. U jednom momentu Ilija je bacio motiku i rekao da ga nikad niko više neće viditi na kopanju. On je, onda onako sa njive otišao u Novu Topolu, Johanu Štemenu koji je imao obučarsku radnju i pitao ga treba li mu šegrt. Pošto je švabo Štemen rekao da mu treba šegrt i primio ga. Tako je Ilija otišao na izučavanje zanata.

Neznam tačno kad je došao u Beograd, možda 1925. godine, ali znam da se zaposlio kod Baluika u Čika Ljubinoj ulici u Beogradu, gdje radila i Kristina Kovačević. Preko Kristine Kovačević Ilija se povezo sa naprednim radničkim pokretom i Komunističkom partijom, odnosno sa komunistima.

Neposredno poslije toga Ilija je bio inicijator za formiranje Obučarske zadruge "Refleks" u koju su ušli: Kristina Kovačević, i Nikola Janković, drugih se imena ne sjećam i ako sam ih poznavao. Sjediste zadruge bilo je u Poenkarevoj ul. 22 = sadašnja Makedonska 22. U istoj ulici, odnosno u istoj kući imali su i prodavnicu obuće. Zadruga je brojala oko 20 (dvadeset) članova, vrlo lijepo je poslovala i održala se sve do okupacije aprila 1941. godine.

Pošto su u toj Zadrugi uglavnom bili napredni radnici i članovi KPJ, oni su po partijskim zadacima otišli u raznim pravcima i na različite zadatke: neko u ilegalni rad, a neko na podizanje ustanka.

Meni je poslije oslobođenja pričao Slavko, (sada ne mogu da se sjetim imena) a koji je takodje bio član Obučarske zadruge "Refleks" da je Ilija Dardić primljen za člana KPJ 1928. godine, jer je i on tada bio član. Ilija je uglavnom bio zadužen za politički rad sa građevinskim radnicima. Toga se dobro sjećam, zato što mene kao djeteta nije imao gdje da ostavi, pa je i mene vodio na jedan skup građevinskih radnika koji su tada zidali crkvu Svetog Marka u Beogradu. U sjećanju mi je ostalo da je pričao radnicima o eksploataciji i o potrebi udruživanja u sindikate. Najmilije mu je bilo reći: "Dokle će te Vi zidati crkve i zgrade kapitalistima, a Vi spavati u podrumima? Vi se iz

gotove zgrade iselite, a oni se usšle." Taj njegov rad i Partije uo-
pšte medju građevinskim radnicima urodio je plodom, tako da je 1936.
godine izbio generalni štrajk medju građevinskim radnicima, u koji
je 25 maja stupilo oko 10.000 građevinskih radnika.

Znam da je Ilija Dardić uhapšen 1929.godine prvi puta, jer
mi je to ispričao isti taj Slavko o kojemu sam naprijed rekao i tom
prilikom Ilija je bio pod istragom 5 do 6 mjeseci. Pred policijom je
nevjerovatno hrabro = herojsko držanje. Nikada nije došao u dilemu
da im bilo šta kaže i oda. A, ako je imao neke ilegalne materijale
kod sebe, on nikada nije rekao od koga je to dobio, nego prosto da je
to njegova lična stvar koju on ima za sebe. Policija je obično tukla
volujskim žilama po tabanima, zabadala igle pod nokte. To su uglavnom
radili zloglasni policajci Specijalne policije IV. antikomunističkog
otsjeka: Kosmajac, Vujković, Miloradović, koji su jednom rječju bili
pravi dželatli protiv komunista.

Pošto policija nije imala dovoljno elemenata i dokaza da
bi Iliju predala Sudu za zaštitu države, a imala je pravo da osudi
takvog političkog radnika na dve godine progonstva u mjesto rođenja,
oni bi ga onda protjerali u njegovo selo Karajzovce = opš. Bos. Gra-
diška. Dru govori bi u Beogradu uz pomoć advokata skinuli mu takvu pre-
sudu i on bi se opet ubrzo vratio u Beograd.

Odmah po povratku iz progonstva iz svoga sela, dolaskom u
Beograd nastavljao bi svoj politički rad u masama. Bio je masovik,
dobar govornik, pravedan i do kraja human čovjek,

Došao je 1934.godine u Karajzovce, zadržao se neko vrijeme
i došao na ideju da povede jedan broj siromašne djece u Beograd na
izučavanje zanata. Te godine poveo je svoje sinovce Savu i Slavka, a
ubrzo iza toga došao sam i ja (1 maja 1934.g.) Stigao sam u Beograd
sam, s tim što me otac odveo u Okučane, smjestio u voz i dao mi ad-
resu. Kada sam došao u Beograd na stanici me je sačekao Ilija Dardić,
Kristina Kovačević, Mile Marić i neki drug Rajković, svi komunisti.

(Mile Marić je 1937.g. izboden bajonetima od strane žandara u Niškoj
kaznionici, zbog štrajka glađu u kaznionici gdje je bio osuđen na
nekoliko godina. Marić je bio krojač. Rajković je umro od tuberkulo-
ze 1936.g., nisam siguran, ali mislim da je bio advokat, a Kristina Ko-
vačević je streljana zajedno sa Ilijom u Jajincima 1944.godine.)

Pored toga što je nas trojicu tada doveo, doveo je još ne-
ke, uglavnom kada je dolazio u selo. Doveo je nas 13 (trinaest) i
od nas trinaest samo jedan nije bio na strani NOP-a. Pored mene su

učestvovali u naprednom pokretu i štrajkovima i svi ostali po strukama.

Ilija je ispoljio krajnju humanost prema nama, djeci, koju je doveo. Mi smo došli takoreći iz krajnje bijede, goli i bosi i gladni. On je svakome od nas našao mjesto za učenje zanata, sklapao ugovore sa poslodavcima, odjevao nas kao svoju djecu i bio nam kao roditelj. U prilog ovome evo moga primjera: otac je prodao šivaću mašinu za 90 dinara i posudio u Novoj Topli još 9 dinara da bi meni platio voz do Beograda. Ja sam u Beograd došao bez ijednog dinara, a sa parčecom kukuruze i sira koje mi je spremila majka i bez cipela samo u priglavlcima.

Za sve vrijeme šegrtovanja mi smo bili u nekoj obavezi i svake nedelje smo dolazili na ručak kod Kristine Kovačević. Tu nas je sačekivao Ilija Dardić, a ponekad još neki drug i Kristina ili Ilija, ili obadvoje, pričali su nam o naprednom radničkom pokretu. U to vrijeme bila je aktuelna brošura od Vase Pelagića: "Umovanje zdravog razuma". Veću količinu ovih brošura Ilija je primao od druga Marića krojačkog radnika koji je radio u Reljinoj ulici br.2. U toj radionici je radio i Aleksandar Ranković, tada sam 1935.g. i njega vidio. Ilija je izlazio iz te radnje sa paketom, (a ja u stvari nisam znao šta je u paketu) gurnuo je brzo paket meni u ruke i rekao bježi od mene. Kada me je Ilija sustigao kod pijace "Zeleni Venac", on me zagrlio i poljubio rekavši mi: "Sad si me spasao zatvora". u tom paketu bilo je oko 50 brošura "Umovanje zdravog razuma".

Kako je koja godina zanata od nas djece odmicala, tako je i Ilijina briga o nama bila manja, nego što je bila u početku. Ali nas je uvijek okupljao i ako smo već bili odrasliji dječaci, pokazivao veliku humanost prema nama i uvijek je pokazivao veliku ljubav i interesovao se kako mi napredujemo u životu. Nikada ne mogu zaboraviti tu Ilijinu izrazitu humanost. Sjećam se jednog Metalja: Kada smo prolazili ulicom ja i Ilija i vidimo da ratnik - invalid iz Prvog svjetskog rata, bez noge ili ruke, prosi - sa okašenom ali zaključanom kasicom oko vrata, gdje prolaznik može da stavi novac u kasicu tome ratniku, Ilija zastane i izvadi novac iz džepa, ali ne stavlja u kasicu, nego mu stavlja u džep govoreći mu: eto za šta si se borio, za kralja i otadžbinu, da sada bez djelova svoga tijela prosiš i da nisi vlasnik ni te kasice, nego je moraš dati drugome, pa onda koliko ti dađu milostinje. Invalid ga je opominjao da neko sa strane ne vidi, jer bi onda oduzeli mu kasicu i nebi mu ni to dali da prosi, a odnosno dio od uprošenog novca.

1935. godine za petomajske izbore sa svojim saborcem i drugom Janković Nikolom otišao je u svoje selo Karajzovce da bi izvršio agitaciju da što više glasača pridje Udruženoj opoziciji tj. Zemljoradničkoj stranci, kojoj je stajao na čelu Dr. Branko Čubrilović. Oni su, Ilija i Nikola Janković i na dan samih izbora 5 maja vodili agitaciju, došla su 4 žandara sa nalogom da ih uhapsu i sprovedu u arez. Neko je iz sela javio Dr. Branku Čubriloviću i on je intervenisao i Ilija i Nikola su pušteni.

od 1935. pa do 1941. godine Ilija je bio hapšen više puta, ali ne i proterivan kući. Hapšenja su uslijedila ne samo Ilije, nego i ostalih komunista u Beogradu kada je neko iz inostranstva dolazio u našu zemlju kao predstavnik neke strane države. Režim se plašio demonstracija ili manifestacija ako bi dolazio predstavnik prijateljske zemlje.

Godine 1937, već smo skoro sva djeca koju je Ilija doveo postali radnici i ujedno članovi naprednih URS-ovih sindikata. Kroz te sindikate stupali smo u štrajkove i borili se za radnička prava.

Jednom sam se neznam dali 1937 ili 1938 godine uvratio Iliji u njihovu Obučarsku zadrugu i na pultu primjetio izuzetno lijepe, malene muške cipele. Pitao sam ga za koga su takve lijepe cipele. On mi je rekao da sam radoznao i poslao me preko u Krojačku zadrugu da odem po jedan paket, stin da samo rešem da me šalje Ilija. Paket je bio već spakovan i ja sam ga prenio u Obučarsku zadrugu, a potom je Ilija rekao da odem u radnju do njihove radionice i odatle da donesem paket. ~~Rekao sam muškim vešom. Kada sam sve to donio~~ Rekao sam da me šalje Ilija i oni su mi dali paket sa muškim vešom. Kada sam sve to donio Ilija je počeo to pakovati zajedno i na moje navaljivanje za koga je to rekao: "Ovo je za jednog velikog druga, ako si čuo za Mošu Pijade koji sutra izlazi iz kaznionice iz Sremske Mitrovice. Za njega idu kola u Sremsku Mitrovicu i ponijeće mu odijelo i obuću."

1940. godine Ilijin sinovac Slavko Dardić se ženio. Kako su se svi svatovi sastali u Rumi na zakazano mjesto, odakle je trebalo ići na vjenčanje, a kum nije došao, Ilija je predložio da se krene, a koga prvog sretnu na ulici taj će biti kum, pa kako su prvo susreli ciganina, Ilija ga je uhvatio ~~pod~~ ruka i odveo ga u crkvu da bude kum.

1941. godine kada je naša zemlja napadnuta od strane fašističke Njemačke i Italije, Ilija je pozvan u vojsku i nakon rasula ~~stare~~ stare Jugoslovenske vojske Ilija se utrzo našao u selu Karajzovcima,

a zatim došao u Beograd odakle je otišao u meni lično nepoznatom pravcu. Kasnije sam doznao. Kasnije sam doznao da je bio u Čačanskom partizanskom odred u komesar čete. Pošto je bolovao, zapravo imao urođeno ravne tabane, nije mogao da pješači, to su mu drugovi preporučili da se povuče u pozadinu u ilegalnost. Ilija je to i učinio i povukao se u Donji Milanovac u redno mjesto svoje žene, otvorio obućarsku radnju po zadatku. Preko njegove žene Brane poručio je meni njegovom sinovcu Slavku da spakujemo svo pokućstvo koje se nalazilo u Beogradu u Cvetkovoј ulici i mi smo sve to lijepo spakovali i poslali brodom u Donji Milanovac.

Na osnovu poternice br. 311 od 1942. godine, Ilija je uhapšen 2. 12. 1943. godine i proglašen kao krivac I kategorije. Da bi misterija bila veđa oko njegovog hapšenja, Iliju je sprovodio iz Donjeg Milanovca za Beograd okupatorski sluga, a rođak Ilijine žene Brane koji je predlagao da bježe u šumu, a pošto je on bio slabo pokretan i vjerovao svojoj ženi da će ga ona spasiti pomoću veza. Kad su došli u Beograd prenoćili su kod tetke Brankine - ženine i tek sutradan je Ilija predan Specijalnoj policiji.

Slobodan ~~nam~~ ću biti da na kraju izjavim da se u ime i mrtvih i živih zahvalim Iliji Dardiću, za sve što je za nas koje je doveo u Beograd i za radnički pokret i Komunističku partiju učinio.

Zemun, 13. 11. 1981. g.

Keeman Zarko s.r.
Ohrisaka 3/3 Zemun
telefon 215-820

Prepis teksta spravili

1. *J. J. J. J.*
2. *J. J. J. J.*

Prepisovano

Za ARHIV
DIREKTOR

Nebojša Radmanović